

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор
з науково-методичної та
навчальної роботи
О.Б. Жильцов
“ 14 ” 01 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Галузь знань – 0202 «Мистецтво»
Напрямок підготовки – 6.020204 «Музичне мистецтво»
Професійне спрямування – «Сольний спів»
Освітній рівень – перший (бакалаврський)

Інститут мистецтв

2015 – 2016 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.
Заступник директора з науково-методичної та навчальної роботи

А.О. Таранник

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 0261

(підпис) (прізвище, ініціали)

« » 20 16 р.

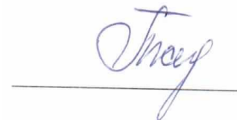
Робоча програма навчальної дисципліни «Історія вокального мистецтва» для студентів галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів» першого (бакалаврського) освітнього рівня.

Розробник:

Зінська Тетяна Володимирівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв
Протокол від 13 січня 2016 року № 5.

Завідувач кафедри
інструментально-виконавської майстерності

Т. М. Пляченко

© Зінська Т.В., 2016
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
I. Опис предмета навчальної дисципліни	6
II. Тематичний план навчальної дисципліни	7
III. Програма навчальної дисципліни	8
IV. Навчально-методична карта дисципліни	9
V. Завдання для самостійної роботи	10
VI. Система поточного контролю	11
VII. Методи навчання	13
VIII. Методичне забезпечення курсу	14
IX. Рекомендована література	14
Основна	14
Додаткова	14

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма навчального курсу «Історія вокального мистецтва» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів відповідно до навчального плану галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів».

У програмі визначено: 1) обсяг історичних знань у сфері вокального мистецтва; 2) групи фахових компетенцій, які мають опанувати студенти професійного спрямування «Сольний спів» у процесі вивчення дисципліни «Історія вокального мистецтва»; 3) розподіл навчального матеріалу за модулями (змістовими модулями) та академічного часу для його засвоєння; 4) форми й види навчальної діяльності студентів у процесі засвоєння навчального курсу; 5) необхідне методичне забезпечення та систему оцінювання навчальних досягнень студентів з дисципліни.

Мета викладання дисципліни – надати студентам ґрунтовні знання щодо історичного розвитку, етнокультурних витоків, умов становлення й формування вокального мистецтва; його місця й ролі в культурному житті національного та світового інформаційного простору, а також надати фаховим орієнтири щодо естетичних традицій європейського академічного оперно-концертного виконавства.

Завдання навчального курсу:

- розширення музичного кругозору студентів для об'єктивної оцінки історичних явищ вокального мистецтва;
- формування професійних виконавсько-естетичних орієнтирів, переконань, світогляду;
- розвиток пізнавальних і фахових зацікавлень у самостійній творчій роботі;
- ознайомлення студентів з досягненнями світових вокальних шкіл, класичною і сучасною виконавською практикою мистецтва сольного співу;
- вивчення історії розвитку традиції вокального виконавства (XVII – XX століття);
- знайомство з особливостями розвитку оперного виконавства у вітчизняній та зарубіжній музичній культурі.

Міждисциплінарний взаємозв'язок. Засвоєння навчального курсу «Історія вокального мистецтва» передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок

з таких дисциплін: сольний спів; методика викладання сольного співу; вокальний ансамбль; історія естради.

Вивчення дисципліни «Історія вокального мистецтва» сприяє формуванню у студентів таких фахових та загальних *компетентностей*, як:

– *мистецтвознавча* (здатність застосовувати знання з історії естради, історії музики та інших видів мистецтва у професійній діяльності; знання творчого доробку композиторів різних епох та розуміння стилістичних і жанрових особливостей музичних творів);

– *вокально-методична* (володіння методикою постановки голосу, методами розвитку вокальної техніки, культури співу, творчого потенціалу співака; знання принципів класифікації співацьких голосів та вміння правильно визначити тип голосу співака у процесі формування виконавського складу ансамблю; спроможність проектувати репертуар для різних типів вокальних ансамблів);

– *музично-інформаційна і технологічна* (здатність до самостійного пошуку музичного матеріалу в мережі Інтернет, репертуарних збірках, навчально-методичних посібниках; уміння працювати з мікрофоном, звукопідсилувальною та звуковідтворювальною апаратурою);

– *організаційна* (здатність планувати, організовувати, координувати, контролювати та оцінювати діяльність і взаємодію суб'єктів музично-виконавського та музично-освітнього процесу; уміння організувати роботу музично-творчих колективів, шкільних вокальних гуртків);

– *комунікативна* (здатність до міжособистісного спілкування, емоційної стабільності, толерантності; здатність працювати у творчому колективі; вільне володіння українською мовою відповідно до норм культури мовлення);

– *науково-дослідницька* (здатність виконувати навчально-дослідні завдання на основі аналітико-синтетичної мисленнєвої діяльності; здатність до нестандартних рішень типових задач і здатність вирішувати нестандартні завдання пов'язані з вокально-сценічною практикою);

– *самоосвітня* (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху).

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА»

Курс: підготовка бакалаврів	Галузь знань, напрямок підготовки, освітній рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4 (на II курсі – 2)	Шифр та назва галузі знань: 0202 «Мистецтво»	Дисципліна обов'язкова
Кількість модулів: на II курсі – 1	Шифр та назва напрямку підготовки: 6.020204 «Музичне мистецтво».	Рік підготовки: II
Кількість змістових модулів: на II курсі – 1	Професійне спрямування: «Сольний спів»	Семестри: IV
Загальна кількість годин: 144 (на II курсі – 72)	Освітній рівень: перший (бакалаврський)	Аудиторні заняття: 28 години : лекції – 14 год.; практичні – 14 год.;
Кількість годин на тиждень: 2		Модульний контроль – 4 год. Самостійна робота: 40 год.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА»

№ теми	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекційних	Семінарських	Практичних	Індивідуальна робота	Самостійна робота
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 Італійська та французька національні вокальні школи								
1.1	Італійська вокальна школа VII століття. Передумови виникнення та розвитку.	6	2	2			4	
1.2	Вокальний стиль опери <i>seria</i> та опери-буффа.	9	4	2		2	5	
1.3	Особливості вокального виконавського стилю Італії у VIII столітті.	6	2			2	4	
1.4	Педагогічні методи вокальних шкіл епохи старовинного <i>bel canto</i> .	7	2	2			5	
1.5	Вокальне мистецтво Італії XIX століття. Вокальні партії у оперній творчості Джузеппе Верді.	8	4	2		2	4	
1.6	Веризм в оперній музиці XIX століття. Оперна творчість П.Масканьї, Р.Леонкавалло, Дж.Пуччіні.	7	2			2	5	
1.7	Театральне життя Італії в XX столітті. Театр «Ла Скала» в Мілані. Вокальне професійне навчання в музичних освітніх закладах Італії.	8	4	2		2	4	
1.8	Становлення та розвиток французької опери. Сутність оперної реформи Христофа Глюка. Вокальна педагогіка Франції XVII –XVIII століття.	9	4	2		2	5	
1.9	Велика французька опера XIX століття. Оперна творчість французьких композиторів XX століття.	8	4	2		2	4	
	МКР	4						4
	Разом	72	28	14		14	40	4

III. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Італійська та французька національні вокальні школи

Тема 1.1. Італійська вокальна школа УІІ століття. Передумови виникнення та розвитку.

Тема 1.2. Вокальний стиль опери *seria* та опери-буффа.

Тема 1.3. Особливості вокального виконавського стилю Італії у УІІІ столітті.

Тема 1.4 . Педагогічні методи вокальних шкіл епохи старовинного *bel canto*.

Тема 1.5 . Вокальне мистецтво Італії ХІХ століття. Вокальні партії у оперній творчості Джузеппе Верді.

Тема 1.6. Веризм в оперній музиці ХІХ століття. Оперна творчість П.Масканьї, Р.Леонкавалло, Дж. Пуччіні.

Тема 1.7. Театральне життя Італії в ХХ столітті. Театр «Ла Скала» в Мілані. Вокальне професійне навчання в музичних освітніх закладах Італії.

Тема 1.8. Становлення та розвиток французької опери. Сутність оперної реформи Христофа Глюка. Вокальна педагогіка Франції ХУІІ –ХУІІІ століття.

Тема 1.9. Велика французька опера ХІХ століття. Оперна творчість французьких композиторів ХХ століття.

Теми семінарських/практичних занять

№ теми	Назва теми	Кільк. годин
1.2.	Вокальний стиль опери <i>seria</i> та опери-буффа.	2
1.3.	Особливості вокального виконавського стилю Італії у УІІІ столітті.	2
1.5.	Вокальне мистецтво Італії ХІХ століття. Вокальні партії у оперній творчості Джузеппе Верді.	2
1.6.	Веризм в оперній музиці ХІХ століття. Оперна творчість П.Масканьї, Р.Леонкавалло, Дж.Пуччіні.	2
1.7.	Театральне життя Італії в ХХ столітті. Театр «Ла Скала» в Мілані. Вокальне професійне навчання в музичних освітніх закладах Італії.	2
1.8.	Становлення та розвиток французької опери. Сутність оперної реформи Христофа Глюка. Вокальна педагогіка Франції ХУІІ – ХУІІІ століття.	2
1.9.	Велика французька опера ХІХ століття. Оперна творчість французьких композиторів ХХ століття.	2
	Разом	14

IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА»

IV семестр: 72 години: лекційні заняття – 14 години, практичні заняття – 14 годин, самостійна робота – 40 годин, модульний контроль – 4 годин

IV семестр										
Модулі	Модуль 1									
Назва зм. модуля	Змістовий модуль 1: Італійська та французька національні вокальні школи									
Кількість балів за модуль	<i>179 балів</i>									
Теми лекцій (відвід. –1 бал за заняття)	Тема 1.1 (1 бал)	Тема 1.2 (1 бал)		Тема 1.4 (1 бал)	Тема 1.5 (1 бал)		Тема 1.7 (1 бал)	Тема 1.8 (1 бал)	Тема 1.9 (1 бал)	Усього 7 балів
Теми практичних занять (відв. – 1 бал за заняття; відп. на 1 зан. – 10 балів)	-	Тема 1.2 (11 балів)	Тема 1.3 (11 балів)		Тема 1.5 (11 балів)	Тема 1.6 (11 балів)	Тема 1.7 (11 балів)	Тема 1.8 (11 балів)	Тема 1.9 (11 балів)	Усього 77 балів
Самостійна робота	5 б.	5+5 б.	5 б.	5 б.	5+5 б.	5 б.	5+5 б.	5+5 б.	5+5 б.	Усього 70 балів
Поточний контроль (МКР)	Модульна контрольна робота – 25 балів									Усього 25 балів
	Усього за IV семестр – 179 балів									
Підсумковий контроль	—									

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ теми	Назва теми	Кількість годин	Література	Академічний контроль	Бали
1.1	Італійська вокальна школа VII століття. Передумови виникнення та розвитку.	4	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	5
1.2	Вокальний стиль опери <i>seria</i> та опери-буффа.	5	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	10
1.3	Особливості вокального виконавського стилю Італії у VIII столітті.	4	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	5
1.4	Педагогічні методи вокальних шкіл епохи старовинного <i>bel canto</i> .	5	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	5
1.5	Вокальне мистецтво Італії XIX століття. Вокальні партії у оперній творчості Джузеппе Верді.	4	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	10
1.6	Веризм в оперній музиці XIX століття. Оперна творчість П.Масканьї, Р.Леонкавалло, Дж.Пуччіні.	5	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	5
1.7	Театральне життя Італії в XX столітті. Театр «Ла Скала» в Мілані. Вокальне професійне навчання в музичних освітніх закладах Італії.	4	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	10
1.8	Становлення та розвиток французької опери. Сутність оперної реформи Христофа Глюка. Вокальна педагогіка Франції XVII – XVIII століття.	5	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	10
1.9	Велика французька опера XIX століття. Оперна творчість французьких композиторів XX століття.	4	10, 13, 14, 22, 24, 27, 35	Практичні заняття, модульний контроль	10
	Разом	40 годин			70 балів

VI. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Історія вокального мистецтва» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поетапної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок.

Максимальний рейтинговий показник – 100 балів (за весь період вивчення навчального курсу).

Максимальна кількість підсумкових балів за період роботи у IV семестрі становить **179 балів**.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

№ з/п	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1	Відвідування лекцій	1	7	7
2.	Відвідування практичних занять	1	7	7
3.	Робота на практичному занятті	10	7	70
4.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	5	14	70
5.	Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25
	Усього за період роботи			179

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- *методи усного контролю*: індивідуальне опитування, бліц-опитування, співбесіда; підсумкове усне опитування.

- *методи письмового контролю*: виконання письмових науково-практичних завдань; підсумкова письмова перевірка (модульна контрольна робота).

- *методи самоконтролю*: уміння самостійно вивчати, аналізувати навчальну літературу; уміння самостійно оцінювати свої знання та навички, самоаналіз.

Порядок переведення рейтингових показників успішності

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1 – 34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

Розподіл балів за темами змістових модулів, що присвоюються студентіві упродовж вивчення навчального курсу «Історія вокального мистецтва»

IV семестр									
Змістовий модуль 1 (лекційні та практичні заняття + самостійна робота)									
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	Т 1.4	Т 1.5	Т 1.6	Т 1.7	Т 1.8	Т 1.9	МКР
6	22	16	6	22	16	22	22	22	25
Усього за період роботи у IV семестрі – 179 балів									

VII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення курсу «Історія вокального мистецтва» використовуються наступні методи:

– *пояснювально-ілюстративний* (Студенти здобувають знання, слухаючи лекцію викладача, через екранну презентацію з слайдовими ілюстраціями та відео-звуковими матеріалами. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, які залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення студента. Такий метод якнайширше застосовується для передавання значного масиву інформації. Його можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків);

– *проблемного викладення матеріалу* (Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагогом визначається проблема, формулюється пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, вказується спосіб розв'язання поставленого завдання. Студенти стають свідками і співучасниками наукового пошуку);

– *пошуково-евристичний* (Організація активного пошуку розв'язання висунутих педагогом (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань на основі евристичних програм і вказівок. В такому процесі мислення, студент набуває продуктивного характеру, на основі роботи з навчальними посібниками та тематичною літературою);

– *дослідницький* (На основі аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше. Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, які імітують, а іноді й реалізують науковий пошук).

VIII. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- робоча навчальна програма;
- навчальні посібники;
- аудіо, відео, Інтернет - ресурси.

IX. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) [підручник] / Антонюк В. Г. – К. : Віпол, 2007.
2. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект [монографія] / Антонюк В. Г. – К. : Українська ідея, 2001.
3. Антонюк В. Г. Семен Гулак-Артемівський / В. Г. Антонюк // Культура і сучасність. – № 1. – 2003.
4. Антонюк В. Г. Школа сольного співу НМАУ ім. П.І. Чайковського / В. Г. Антонюк // Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. – К.: Музична Україна. – 2004.
5. Антонюк В. Г., Гнидь Б. П. Вокальний факультет. Спеціалізація “Спів” // Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. – К. : Музична Україна. – 2004.
6. Гнидь Б.П. Історія вокального мистецтва [підручник]. / Гнидь Б. П. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997.

Додаткова

7. Антонюк В. Г. Вокальність у творчості Тараса Шевченка / В. Г. Антонюк // Матеріали IV-го Міжнародного семінару “Шевченківський Петербург”. – ГНУ “ІОВ РАО”, СПб., 2004.
8. Багадуров В. А. Очерки по истории вокальной педагогики Багадуров В. А. – М. : Музгиз, 1956.
9. Барсов Ю. А. Вокально-исполнительские и педагогические принципы М. И. Глинки / Барсов Ю. А. – Л. : Музыка, 1968.
10. Батталья Еліо. Про виконання творів Верді / Е. Батталья // Музыка. – 1975. – № 2.
11. Білокінь С. Іванна Синенька-Іваницька / Білокінь С. – К. : Медекоп, 1997.
12. Вагнер Р. Избранные работы / Вагнер Р. – М. : Искусство, 1978.
13. Варварцев Н. Н. Украина в российско-итальянских общественных и культурных связях. (первая половина XIX в.) / Варварцев Н. Н. – К. : Наукова думка, 1996.
14. Вотріна В. В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2001.
15. Востряков А. А. Образ героя в оперном спектакле [исследование] / Востряков А. А. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2007.
16. Герцман Е. В. Музыка Древней Греции и Рима / Герцман Е. В. . – СПб. : АЛЕТЕЙЯ, 1996.
17. Глинка М. И. Записки / Глинка М. И. – М. : Музыка, 1988.
18. Гмиря Б. Р. Статті. Листи. Спогади / Гмиря Б. Р. – К. : Музична Україна, 1975.
19. Гнидь Б. П. Виконавські школи України: Кафедра сольного співу НМАУ ім. П. І. Чайковського (1971-2001) / Гнидь Б. П. – К. : НМАУ, 2002.

20. Грисенко Л. М. Лариса Руденко / Грисенко Л. М. – К. : Музична Україна, 1978.
21. Дилецкий М. Граматика музикальна: Фотокопія рукопису 1723р. [підгот. О. С. Цалай-Якименко] / Дилецкий Микола. – К. : Музична Україна, 1970.
22. Искусство Артуро Тосканини / Сост. Л. Тарасов. – Л. : Музыка, 1974.
23. Колодуб І. С. Олександр Колодуб. Життя, творчість, спогади / Колодуб І. С. – К. : Музична Україна, 2006.
24. Кочнева И., Яковлева А. Вокальный словарь / Кочнева И., Яковлева А. – Ленинград : Музыка, 1986.
25. Крушельницька Соломія: Спогади. Метеріали. Листування [вст. ст. та упор. М. І. Головащенко]. – К. : Музична Україна, 1978.
26. Лисенко М. В. Листи [упор. та ком. О. Лисенка] / Лисенко М. В. – К. : Мистецтво, 1964.
27. Львов М.Л. Из истории вокального искусства. – М.: Музыка, 1964.
28. Менцинський Модест [автор-упор. М. І. Головащенко]. – К. : Рада, 1995.
29. Михайлова Т. М. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рр. / Михайлова Т. М. – К. : Музична Україна, 1970.
30. Мишуга О. П. Спогади. Матеріали. Листи [упор. М. І. Головащенко] / Мишуга О. П. – К.: Музична Україна, 1971.
31. Мокренко А. Ю. У серці – рідна Україна / Мокренко А. Ю. – К. : Веселка, 1994.
32. Муравйова Олена: Спогади, матеріали [упор. Г. І. Філіпенко]. – К. : Музична Україна, 1984.
33. Петрусенко Оксана: Спогади. Листи. Матеріали [упор. М. Кагарлицький та Г. Філіпенко]. – К. : Музична Україна, 1980.
34. Станішевський Ю. О. Оперний театр Радянської України: Історія і сучасність / Станішевський Ю. О. – К. : Муз. Україна, 1988.
35. Стахевич А. Г. Вокальное искусство Западной Европы: творчество, исполнительство, педагогика [исследование] /Стахевич А. Г. – К : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1997.
36. Тышко С. В., Мамаев С. Г. Странствия Глинки. – Часть I: Украина / Тышко С. В., Мамаев С. Г. – К., 2000.
37. Українська художня культура [навчальний посібник / за ред. І. Ф. Ляшенка]. – К. : Либідь, 1996.
38. Українські співаки у спогадах сучасників /Автор-упор. І. М. Лисенко. – К. : Рада, 2003.
39. Шаляпин Ф. И. Литературное наследие. Письма / Шаляпин Ф. И. – М., 1959.
40. Шамаєва К. І. Музична освіта в Україні у першій половині ХІХ ст. / Шамаєва К. І. – К. : ІЗМН, 1996.
41. Швачко Т. О. Марія Литвиненко-Вольгемут / Швачко Т. О. – К. : Музична Україна, 1973.
42. Швачко Т. О. Євгенія Мірошніченко / Швачко Т. О. – К. : Музична Україна, 2011.
43. Шендерович Е. Рождение концертной программы певца / Е. Шендерович // Музыка и жизнь. – Л. : Музыка, 1972.
44. Ярославцева Л. К. Зарубежные вокальные школы / Ярославцева Л. К. – ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1981.